

Viipurin Suomalaisen
Kirjallisuusseuran
toimitteita
13

HELSINKI 2001

ISSN 1236-4304

Lappeenrannan Kirjapaino Oy 2001

Asevelvollisena Viipurissa 1919-1920

Aarno Tertti selaili isänsä Martti Tertin (k. 1940) päiväkirjoja

Viipuriin 1919 asevelvollisuuttaan suorittamaan tullut Martti Tertti oli mies, joka elämänsä aikana käytti kolmea sukunimeä. Syntyessään hän oli Hertz, koulussa ja nyt Viipuriin tullessaan Sydänheimo, yliopistolliset tutkinnot suorittaessaan ja naimisiin mennessään taas Hertz, mutta kuollessaan talvisodassa Tertti.

Tästä ei voine tehdä kuin yhden johtopäätöksen: hän ja eräät muut viipurilaisen Hertz-suvun jäsenet – tosin jo kauan Helsingissä asuvina – eivät osanneet pysyvästi päättää ovatko vakaita sukuperinteen kantajia vai radikaaleja aitosuomalaisia.

Saman tien on painotettava, että seuraavan kertomuksen päähenkilö – päiväkirjojen ”minä” – ei elämänsä aikana ollut yleensä mikään kieppuva tuuliviiri, vaan harvinaisen

Kersantti S. kävi Viipurin linnan tornissa 28.10.1919.

johdonmukainen ja lujatahtoinen mies. Muutenhan ei olisi näin paljon kerrottavaa yhden nuorukaisen sotaväkipäivistä.

Viipurin asevelvollisuusajan tapahtumat on poimittu päiväkirjoista, joita hän alkoi pitää jo koulupoikana. Päiväkirja tarkoitti hänen kohdallaan pientä, jokaiselle tuttua 105x170 mm suuruista ruudullista vihkoa, kannet olivat joko sinisiä tai vaaleanruskeita. Ensimmäinen vihkonen on vuodelta 1913, jolloin hän oli Norssin viidennellä luokalla, ja viimeinen keväältä 1923 jolloin hän oli jo valmis metsänhoitaja ja julkaisi kihlauksensa äitini laulunopettaja Helvi Routamon kanssa. Alusta lähtien Martti kirjoitti ohjeekseen ja motokseen kannen ylälaitaan ”Nulla dies sine lineas” – ei päivääkään ilman (jotakin) riviä. Asevelvollisuusaikaisilla vihkoilla on numerot 19-23, ja osa merkinnöistä on poikkeuksellisesti tehty lyijykynällä ja kenttäolosuhteissa. Melkein kymmensenttinen vihkopino on suojattu paperilla ja sidottu huolellisesti narulla ”kuin lapsi kapaloon” kansalliskirjailijaa lainaten. Tällaisena aarrenippuna se on säilynyt perhearkistoissa vuosikymmenien ajan.

Viipuriin, Karjalaan

Suomen itsenäistyttyä saatettiin voimaan vanha, vuoden 1878 asevelvollisuuslaki, jonka mukaan 21 vuotta täyttänyt terve mies oli velvollinen astumaan armeijaan. Martti Sydänheimo täytti vuotensa maaliskuussa 1919 ja torstaina huhtikuun 24. päivänä hän matkusti Viipuriin aloittaakseen seuraavana päivänä alokasaikansa Kenttätykistörykmentti 2:ssa Neitsytniemen kasarmilla.

Matkaa edeltävänä päivänä hän kirjoitti päiväkirjaansa kolme lausetta: ”Kaunis jot. lämmin sää. - Uusi muuttolintu Keravalla: Turdus musicus. - Päivä kului matkavalmistuksiin.”

Merkintä oli hänelle hyvin tyypillinen. Ensin jokunen tieto säästä, sitten havainnot luonnosta ja lopuksi – mikäli oli mainitsemisen arvoista – selostus päivän tapahtumista.

Tänne tuli kronikoitsija sotaväkeen iltajunalla klo 7.40 huhtik. 24. päivänä 1919.

Näiden osuus oli ratkaisevasti kasvanut syksyn 1917 aikana, jolloin Helsingissä oli ollut poliittisesti levotonta. Viipuriin saapuminen tulisi nyt muuttamaan radikaalisti päiväkirjan sisältöä: paljon enemmän päivän tapahtumia, joista hän kertoisi innostuneesti, entistä pitempiä lauseita käyttäen.

Viipuriin hän saapui illalla klo 7.40. ”Ensimmäisen yön nukuin sangen kurjasti Ilmari Sivenin kanssa kovalla penkillä lämmittämättömässä huoneessa.”

Vaikka yö oli ollut surkea, ensimmäinen kokonainen päivä varuskunta kaupungissa tuntui sujuneen hyvin. Onnekseen hän tapasi vanhan toverinsa A. Tikkasen, joka toimi 5. patterin vääpelinä, ja hänet otettiin tähän yksikköön. Kaiken lisäksi juuri tässä patterissa palveli kaksi muuta tuttua, ensimmäisen jaoksen päällikkönä vänrikki Henrik Schreck ja patterin rehumestarina alikersantti Törn. Upseeriuran valinnut Schreck ja Martti olivat yhdessä opiskelleet metsänhoitoa yliopistossa talven 1916-1917.

Asepalvelus ei uudelle alokkaalle ollut aivan outoa. Vaikka hän ei monien tovereittensa tavoin ollutkaan osallistunut vapaussodan varsinaisiin taisteluihin, hän oli keväällä 1918 kuitenkin ollut Tuusulan suojeluskunnassa ja saanut siellä sotilaskoulutusta ja ollut suorittamassa vartiopalvelusta Keravalla sekä saanut lopuksi nimityksen ”ryhmäpäälliköksi”.

Jo parin vuoden ajan sukututkimustakin harrastaneelle nuorelle miehelle Viipuri oli sopivan romanttinen paikka. Sekä isän että äidin – Maria Paavolaisen – juuret olivat Karjalassa.

Martin isä oli syntynyt perheen asuessa Kronstadtin linnoitusaaressa; isoisä oli jopa haudattu sinne lavantautiepidemian uhrina. Isoisän isä oli toiminut Muolaassa ”komissaarina”, kruununnimismiehenä, ja omistanut jonkin aikaa Heinjoen Kämärän maatilan. 1700-luvulla Viipurissa oli elänyt suvun tärkeä jäsen, kauppias Peter Hertz, joka oli kerran ”käynyt keisareissa” eli ollut 1738 kaupungin kolmen miehen lähetystössä keisarinna Annan luona.

Kannaksen Kivennavalta kotoisin ollut Maria Paavolainen kuului isän puolelta Paavolaisen ja äidin puolelta Käävän kauppiassukuun.

Muolaan papan vaiheiden tutkimista varten Viipurissa oli arvokas Hovioikeuden arkisto ja kesken jääneiden opintojen pelastamiseksi kiintoisa kaupunginkirjasto.

Juhla on tehty vehnästä

Itsenäisen Suomen armeijassa oli keväällä 1919 pula paitsi päällystöstä myös kunnon ruuasta. Sen voimme todeta, kun näemme mitä alovak Sydänheimo kolmantena sotaväkipäivänä lyijykynällä kiireessä sipaisi vihkoonsa. Aamusta iltaan patterin ohjelma aterioineen oli seuraava:

Herätys kello 6, teetä klo 6-7, harjoituksia, päivälliseksi klo 11 ”runsas velliannos”, iltapäivällä klo 2:sta harjoituksia, klo 5 illalliseksi runsas soppa-annos. Illan mittaan oli vapaata, pahimmassa tapauksessa jokin luento. Kello 9 oli iltahuuto ja päiväkäskyn lukeminen.

Todettakoon muuten, että ainakin KTR 2:ssa päivällisvelliä kutsuttiin ”bolševikiksi”.

Aamuisin alovak sai päivän leipäannoksen – puoli kiloa – ja ”riittävästi voita” sekä kuusi palaa sokeria.

Vehnäleipä oli harvinaista herkkua ja siitä näyttää väkisinkin tulleen jonkinlainen isänmaallisen tunnelman nostattaja, juhlan symboli. Esimerkiksi huhtikuun 29. päivänä Viipurissa oli juhlaparaati, kun tuli yksi vuosi kuluneeksi Viipurin valloituksesta. Varuskunnan kaikki joukot näyttävät olleen liikekannalla – myös alokkaat – ja itse Valkoinen kenraali oli tullut Helsingistä tarkastamaan joukko-osastot ja vastaanottamaan

ohimarssin. Kaunis sää suosi juhlijoita, ja seuraavana aamuna kasarmilla tarjottiin yllättäen – vehnäleipää.

Vehnäsen saaminen keväällä 1919 ei tainnut siis olla tavallista asevelvolliselle. Mahtoiko sitä aina olla edes sotilaskodissa?

Kerran toukokuussa hän kuitenkin oli siellä Kreitan-nimisen toverinsa kanssa, joka ”pistoovasi” Martille lasin maitoa (-:50), pullapalan (-:75) ja voileivän – ”hyvitykseksi siitä että olin lainannut hänelle 20 mk”.

Joulun alla 1919 ”kaupungin rouvat” järjestivät upseerikasinolla KTR 2:n sotilaille joulujuhlan, missä arvatenkin tarjottiin vehnäleivonnaisia, vaikka siitä ei olekaan mainintaa päiväkirjassa. Pantakoon tässä merkille, että pula-ajasta huolimatta Viipurissa saattoi nauttia kahvista.

Vuodelta 1919 on päiväkirjassa – Mannerheimin juhlistaman tapahtuman lisäksi – kaksi muuta ”pullapäivää”, joista ensimmäinen on hieman yllättävä. Kun näet Englanti oli tunnustanut Suomen itsenäisyyden toukokuussa, sitä pidettiin yleisesti niin merkittävänä asiana, että kasarmilla annettiin iltapäivä vapaaksi, ja seuraavana aamuna pojat saivat tietää, että tunnustamisen kunniaksi päivän leipäannos on muutettu vehnäksi.

Valtakunnallisesti merkittävä juhla oli toukokuun 16. päivä, jolloin Viipurissakin vietettiin vapaussodan päättäjäisparaatin yksivuotismuistoa, mutta vehnäleivästä ei tässä yhteydessä ole mainintaa. Martti ei osallistunut katselmukseen, mutta koko päivä oli määrätty vapaaksi. Illalla hän meni sotilaskotiin ja osti ”kahvin voileivän kera” korvaamaan päivän ”heikkoja aterioita”. Lysti maksoi 1.75.

Sitä vastoin Suomen itsenäisyyden kaksivuotisjuhla 6.12.1919 oli luonnollisesti taas ”pullapäivä”. Vehnäleipäannos oli puoli kiloa miestä kohti, ja se annettiin kahvin yhteydessä suuressa itsenäisyysjuhlassa, missä rykmentin soittokunta soitti ja päällystö puhui. Ainakin tässä rykmentissä tunnelma konkretisoitui myös päivällisruuassa: ”bolševikin” sijasta keittiö tarjosi hernerokkaa ja jälkiruuaksi ns. makeasoppaa.

Illalla Viipuri oli juhlaa laistettu, ja päivällä pidettyyn paraatiin oli ottanut osaa koko rykmentti. Päiväkirjan selailijan mielestä tämän nisupäivän oli kyllä kruunannut jo se, että joukot oli tarkastanut kesällä uudeksi divisioonan komentajaksi tullut ja ylväältä kuulostavaa nimeä kantanut kenraalimajuri Alexander Tunzelman von Adlerflug, vapaussodan Savon rintaman komentaja.

Tämä ruuasta ja paraateista. Mutta kieltämättä yhtä jäi kaipaamaan: armeijan perinteistä viina-annosta. Sen puuttumiseen oli oma syynsä, tulossa oleva kieltolaki. Yksikamarinen eduskuntahan oli jo kymmenen vuotta aikaisemmin sellaisen hyväksynyt, mutta keväällä 1919 se ei vielä ollut voimassa. Kesäkuun alusta tiukka säännöstö jo rajoitti ainakin julkisen juhlinnan muotoja.

Asevelvollisen arkea

Asevelvollisiksi Viipuriin tulleet ylioppilaat ohjattiin nopeasti uralle, missä heitä muutaman kuukauden kuluttua saattoi käyttää päällystötehtäviin. Mikäli asianomaisella oli vielä vapaussodan aikana saatua suojeluskuntakokemusta, nopeata etenemistä sotilaana ei pitkään tarvinnut odottaa.

Kuten jo edellä kerrottiin, Martti oli keväällä 1918 nimitetty suojeluskunnassa ryhmänjohtajaksi, ja tämän hänen patterinpäällikkönsä otti heti aloksa aikana huomioon. Tuttavuus Schreckin ja Tikkasen kanssa oli myös suureksi avuksi. Niinpä hän ehti asua vain pari vuorokautta ylelliseltä tuntuvassa neljän asevelvollisen tuvassa, kun hänet muutaman muun ylioppilaan kanssa siirrettiin uuteen tupaan. Saman tien hänet määrättiin opettamaan ”pienille rekryyttiosastoille alkutemppuja”.

Kellastunut kuva v:lta 1920: karski kersantti Martti Sydänheimo.

On kuitenkin huomattava, että 1919 muutkin alokkaat katsottiin ”esiintymiskelpoisiksi” selvästi varhaisemmassa vaiheessa kuin armeijassa sittemmin on ollut tapana. Tästä oli osoituksena huhtikuun 29. päivän paraati ja myös tykinajoharjoitus edellisenä päivänä. Se tapahtui näet kaupungissa, ja ennen kasarmille lähtöä 2. divisioonan silloinen komentaja kenraalimajuri Gösta Theslöf tarkasti harjoitukseen osallistuneet patterit.

Kahdeksantena sotaväkipäivänä ystävykset Hirvonen, Kuivalainen ja Sydänheimo pääsivät patterinpäällikön luvalla iltalomalle. Kolme päivää myöhemmin Martti etsiytyi kaupungille saunaan (6:-) ja sotilaskotiin (joka ei siis ollut kasarmialueella). Sotapesässä hän vetäisi janoonsa kolme lasillista maitoa ja söi voileivän, yhteensä 2:50. Hänen asevelvollisena saamansa kuukausipalkka oli tuolloin 30 mk.

Toukokuun 9. päivänä 5. patterista valittiin kuusi miestä jo seuraavana päivänä alkavalle aliupseerikurssille. Joukossa olivat hänen lisäksi tietysti Hirvonen ja Kuivalainen. Kaikki valitut saivat saman tien vapaata useimmista harjoituksista.

Viimeistään parin seuraavan vuorokauden aikana pojille selvisi, että uuden itsenäisen Suomen armeijan tila oli joltisenkin huterana. Lauantaina kun kurssin olisi pitänyt alkaa, se peruutettiin ja ilmoitettiin alkavaksi maanantaina. Martti lähti nyt patterinpäällikön luvalla kaupungille ostoksille ja Hovioikeuden arkistoon sukua tutkimaan. Kun hän tuli takaisin kasarmille, hän kuuli 1:o että rekryyteille samaksi illaksi määrätty ”kunniantekotutkinto” oli peruutettu ja 2:o että rekryyttiaikaa oli lisätty kolmella vuorokaudella. Illalla päiväkäskyä luettaessa selvisi sitten tapahtumien tausta:

Kaikki oli alkanut siitä, kun eräs Käki-niminen 5. patterin rekryytti oli liikkunut luvatta kaupungilla eikä ollut osannut tehdä kunniaa vastaan tulleelle jääkärikapteenille. Tämän tiukan herran tehtyä ilmoituksen laiminlyönnistä divisioonan esikuntaan, kenraalimajuri

5. patterin alipäällystö Neitsytniemien kasarmilla 5.12.1919. Vas:lta toinen kers. Sydänheimo, kolmas vahtimest. Kuivalainen ja neljäs kers. Hirvonen.

Theslöf oli päättänyt että KTR 2:n komentaja rankaiskoon 2. patteriston suorassa käskylinjassa olevia syyllisiä seuraavasti: patteriston komentajalle muistutus, 5. patterin päällikölle samoin, tuona onnettomana päivänä päivystäjänä olleelle Topi Kuivalaiselle 3 vrk "kotiaarestia" ja kaikille 3 vrk:n poistumiskielto kasarmialueelta, myös aliupseereille.

Rangaistukset kuvaavat epäilemättä hyvin sitä itsenäisyyden alkuaajan suoranaista palvontaa, jonka jääkäriupseerit saivat osakseen.

Gösta Theslöf kuului tosin Suomen vanhan kadettikoulun käyneisiin ja Venäjän palveluksessa olleisiin upseereihin, jotka eivät aina suhtautuneet suopeasti Saksassa koulutuksensa saaneihin jääkäreihin, mutta hän olikin aktivisti Maailmansodan alkamisvuonna 1914 Theslöf oli ollut jopa santarmien pidättämänä jonkin aikaa ja vapauduttuaan lähtenyt moniksi vuosiksi maanpakoon Ruotsiin.

Kun tämän taustan muistaa, kerrottu rangaistus käy jotenkin ymmärrettäväksi.

Puolessa vuodessa kersantiksi

Kuvatulla tavalla yskähdelttyään KTR 2:n sotakone lähti liikkeelle. Kunnianteko opittiin ja taidot osattiin soveltaa käytäntöön, sotilasvala vannottiin juhlallisessa tilaisuudessa urheilukentällä, patteristo sai kuulla luennon veneerisistä taudeista – ja aliupseerikurssitkin pyörähtivät käyntiin. Niille valitut viitisenkymmentä miestä muutettiin Neitsytniemestä asumaan P. Annan kadulle.

Kesäkuun alku sotki kuitenkin taas suunnitelmat. Kurssi keskeytettiin, kun tykistön sittemmin legendaarisiksi muodostuneet kesäleirit alkoivat Muolaan kunnan Perkjärvellä. Tieto pääsystä isoisän isän muinaisen maatilan Kämärän läheisyyteen pani Martin mielikuvituksen liikkeelle.

Ennen leirille lähtöä hän uskaltautui viemään ylimääräiset vaatteet ja esineet sukulaisensa maisteri Erkki Paavolaisen kotiin.

Juhannuksen jälkeen 1919 Martti Sydänheimo ylennettiin Perkjärvellä – tai oikeammin Kaukjärvellä – korpraaliksi. Aliupseerikurssit alkoivat taas, tällä kertaa eräässä venäläisten tyhjäksi jättämässä Vammeljoen huvilassa. Kaikki oppilaat mahtuivat samaan rakennukseen, joten kysymyksessä ei ollut mikään kesämökki. ”Sängyt ja polsterit haettiin muista tyhjästä huviloista.”

Uudelle korpraalille lankesi muutamana päivänä suuri kunnia, kun sai pitää tovereilleen fysiikan ja kemian luennot.

Keväällä 1919 asevelvollisiksi tulleeille tykkimiehille ensimmäinen leirikesä oli rankka, mutta samalla fyysistä kuntoa kohottava. Syyskuun alkupäivinä oli sitten taas edessä muutto Viipuriin. Kurssit lopetettiin muutamaksi päiväksi, ja pojat komennettiin omiin pattereihinsa.

Ehdittyään olla viikon kaupungissa 5. patterin miehet saivat uudet aseet: aliupseereille ja ”aliupseerikokelaille” tuli pistoolit ja miekat, miehistölle karbiinit.

Kurssit jatkuivat, mutta odottamatta Martti ja hänen ylioppilastoverinsa Hirvonen ja Kuivalainen vapautettiin toistaiseksi luennoilta ja komennettiin patteripalvelukseen. Samalla heidät velvoitettiin huolehtimaan kurssilla ”yleisten aineiden” luennoista. Pojille tehtiin kyllä selväksi, että taktiikan ja tykistöopin luennoilla on käytävä ja lopputentteihin osallistuttava.

Syyskuun 29. päivänä korpraali Sydänheimo osti itselleen kannukset.

Lokakuun 6. päivänä rykmentin pastori Heliövaara otti Marttiin yhteyden ja pyysi häntä ottamaan vastaan Viipurin ”garnisoonikirjaston” hoitamisen. Tämä oli pieni, sotilaskodissa sijainnut laitos, joka oli avoinna vain yhtenä iltana viikossa ja vain yhden tunnin. Hän suostui ja seuraavana päivänä – palkkiona kulttuuriteosta? – tuli alikersantin arvo. Ja vain yhdeksän päivää myöhemmin alikersantti Sydänheimo ylennettiin kersantiksi.

Puolessa vuodessa hän oli siis noussut alokkaasta kersantin arvoiseksi aliupseeriksi. Tämä ei kuitenkaan ollut 5. patterin rekordi, sillä samassa ajassa hänen toverinsa Topi Kuivalainen yleni tykistövahtimestariksi eli vääpeliksi.

Tämä Toivo Kuivalainen oli osallistunut vapaussodan taisteluihin ensin Vöyrin pataljoonassa ja sitten Karjalan armeijakunnan 2. rykmentissä. Sittemmin hän Martin tavoin valmistui metsänhoitajaksi vuonna 1923. Hän kuului ilomantsilaiseen sukuun ja oli tiettävästi samaa juurta kuin tunnettu Kantelettaren laulujen runoilija Mateli Kuivalatar.

Mitä muuten tulee itsenäisyyden alkuajan nopeisiin ylentämisiiin, myös kenraalikunnassa oli tästä hyviä esimerkkejä. Edellä mainittu 2. divisioonan komentaja Gösta Theslöf oli ylennetty 1918 alikapteenista suoraan everstiksi ja samana vuonna vielä kenraalimajuriksi. Muistissa on myös Viipurilaisen osakunnan kunniajäsenen Aarne Sihvon uskomattoman nopea yleneminen tuona samana vuonna: kapteenista everstiksi – alle 30-vuotiaana ja arvosta arvoon ylen.

Martti Sydänheimon sotaväkiaikana Viipurissa olivat esillä myös eräät Haminan kadettikoulun käyneet ja Venäjän armeijassa pitkän ja hienon karrieerin tehneet upseerit. 2. divisioonan komentajista kenraalimajuri Tunzelman oli Venäjän armeijan eversti (1916), joka oli maailmansodassa johtanut mm. Novgorodin jalkaväkirykmenttiä; kenraalimajuri Paul von Gerich oli saanut arvonsa jo keisarillisessa armeijassa 1917 ja toiminut mm. Siperialaisen tarkk’ampujaprikaatin komentajana.

Tykistön tarkastajista kenraalimajuri (1916) Edvard Kivekäs oli sodassa ollut tykistöprikaatin komentajana, tykistön tarkastajana ja lopulta jalkaväkidivisioonan

komentajana; häntä huomattavasti nuorempi tykistön tarkastaja eversti Vilho Nenonen oli maailmansodassa toiminut mm. patteriston komentajana. Hieman yli 30-vuotiaana hänet oli 1915 ylennetty everstiluutnantiksi.

Jännitystä ilmassa 1919–1920

Martti Sydänheimon tullessa Viipuriin huhtikuun lopussa 1919 Suomen ja Venäjän välisen Tarton rauhansopimuksen solmimiseen oli aikaa vielä puolitoista vuotta. Mutta Itä-Karjalan kysymys oli juuri tuolloin päivänpolttava, koska Aunuksen retki oli Suomen hallituksen myötävaikutuksella alkanut muutamaa päivää aikaisemmin. Lähes 3 000:een mieheen kohonnut suomalainen vapaaehtoisarmeija oli ylittänyt itärajan ja lähtenyt valloittamaan Itä-Karjalan eteläosaa.

Taistelut Aunuksessa kestivät yli kolme kuukautta, mutta merkillistä kyllä Martin päiväkirjassa ei ole tästä yhtäkään mainintaa. Näyttää siltä, että Viipurissa asevelvollisten keskuudessa aihe ei olisi ollut esillä siinä määrin kuin luulisi. Päiväkirjan kronikoitsija oli ainakin 1930-luvulla innokas heimoaateen kannattaja. Mutta voihan olla että sotaväen rutiinit olivat niin puuduttavat, että energiaa ei riittänyt kuin edellä jo kuvattuun sukututkimusharrastukseen. Sitä paitsi juuri Aunuksen ratkaisevien taistelujen aikoihin joukko-osastot olivat Perkjärven leirillä, missä lehtien lukeminen jäi kenties vähemmälle.

Merkintöjen puuttumisesta voimme tehdä myös sen johtopäätöksen, että ainakaan KTR 2:ssa matkan päässä olevat tapahtumat eivät aiheuttaneet mitään poikkeuksellisia toimenpiteitä.

Tulta! Kevyt kenttäkanuuna 76 K 02 miehistöineen. (KTR 2, Perkjärvi 1920)

Ensimmäiset varuskunnan ulkopuolisista poliittisista tapahtumista kertovat rivit ovat kyllä samalta toukokuulta 1919, mutta aivan muusta asiasta. Martti kertoo lyhyesti, että 19. päivän vastaisena yönä kasarmeilla oli herätys, ja jokaiselle tykkimiehelle jolla oli kivääri jaettiin 15 patruunaa. Kaupungilla oli kuulemma illalla myyty sähkösanomia, joiden mukaan ”bolševikit olivat pommittaneet Inon linnoitusta”. Kasarmilla yö kului kuitenkin rauhallisesti ja aamulla aliupseerikurssinkin ohjelma jatkui aivan normaalisti: teenjuonnin jälkeen oli tavanmukainen jalkapallo-ottelu.

Elokuussa leirillä päiväkirjaan ilmestyivät sitten maininnat Vammelhoen suulla tehdyistä Kronstadtin taisteluja koskevista havainnoista. Uimassa käydessään kurssin oppilaat – ja ehkä nimenomaan koulun upseerit kiikareineen – saattoivat seurata Venäjän sisällissotaa aivan vierestä. Valkoisen kenraalin Nikolai Judenitšin hyökkäys Pietaria kohti oli meneillään, ja bolševikkien käsissä ollutta linnoituskaupunkia pommittivat myös hänen englantilaiset liittolaisensa, laivasto ja ilmavoimat.

Elokuun 1. päivänä venäläiset ja englantilaiset sotalaivat kävivät meritaistelun, ja illalla osa saarta oli savun peitossa. Seuraavan päivän iltana lentokoneet alkoivat pommittaa linnoitusta, ja koneiden äänen kuullessaan pojat lähtivät juoksemaan rantaan, mutta sinne tullessaan he saattoivat vain todeta, että operaatio oli jo ohi ja osa kaupunkia taas sankan savuverhon takana.

Elokuun 13. päivänä englantilainen kone kävi pommittamassa Kronstadtia ja myöhemmin Vammelsuusta saattoi nähdä liekkien loimuavan. 23. päivänä Martti rekisteröi linnoituksen valonheittäjien kiilojen etsivän kohteita pimeältä taivaalta. 30. päivänä Kronstadtista kuului kova jyske ja pojat laskivat että linnoituksen yllä oli parhaimmillaan hyökkäämässä toistakymmentä englantilaista lentokonetta.

Tykistön kesäleirin loppuessa syyskuun alkupäivinä 1919 taistelu Pietarista oli kuumimmillaan, mutta kuten Venäjän historiasta tiedämme Judenitš epäonnistui, ja hän erosi marraskuussa.

Talven 1919–1920 mittaan päiväkirjaan ei tullut yleisiin poliittisiin tapahtumiin liittyviä merkintöjä ennen kuin 11. päivänä huhtikuuta 1920, jolloin hän kertoi olleensa illalla Viipurin asemalla katsomassa, kun osasto Karjalan kaartista lähti Rajajoelle, missä Suomi ja Venäjä aloittivat seuraavana päivänä rauhanneuvottelut. Itse asiassa kysymyksessä olivat aseleponeuvottelut, jotka johtivat 13.8.1920 allekirjoitettuun sopimukseen.

Retkiä Monrepossa

Ensimmäisen kerran Viipuriin saapumisensa jälkeen Martti kävi Monrepossa toukokuun 24. päivänä 1919. Hän oli siellä tovereittensa Hirvosen ja Kuivalaisen kanssa. Hän keskittyi kuitenkin kulkemaan puistossa tarkkana ja löysi kuin löysikin sieltä erään ”tuntemattoman kukan aivan tien reunasta. Se kaivettiin mukaan kasarmille prässättäväksi. Päiväkirjaan hän merkitsi, että kyseessä on ehkä jokin Mentha-laji.

Viimeinen vihkoon tullut lause tuolta käynniltä on ytimekäs ”Kuulimme käen kukunnaa”.

Kesäkuun 4. päivänä hänen pikkuveljensä oli käymässä Viipurissa, ja tämän kunniaksi he kävivät tietysti Monrepossa, luonnonystäviä kun olivat molemmat. Retken tuloksena oli, että paksusta tervalepistä noin viiden metrin korkeudelta löytyi isontikan pesä.

Tämän jälkeen tuli pitkä tauko luontoretkiin, koska jo yksin Perkjärven ampumaleiri kesti kesällä 1919 yli kaksi ja puoli kuukautta.

Vasta syyskuun 21. päivänä Martti teki seuraavan retken, jonka tarkoituksena oli selvittää mitä muuttolintuja puistossa vielä tapaa. Päiväkirjaan hän luetteli niitä

kahdeksan: *Turdus musicus*, *Erithacus rubecula*, *Anthus pratensis*, *Motacilla alba*, *Pyloscopus rufus*, *Fringilla coelebs*, *Acanthis spinus* ja *Calancoherpe schoenebaenus*.

Seuraavalta talvelta on seitsemän mainintaa Monrepossa käynnistä, kolme helmikuulta ja neljä huhtikuulta.

Helmikuun 5. päivänä 1920 hän yhytti Monrepossa harvinaisen sinitiaisen ja 28. päivänä kaksi pyrstötiaista. Siinä välissä hän teki puistoon hiihtoretken, jonka jäljiltä ei päiväkirjaan tullut yhtään merkintää luonnosta.

Huhtikuun retkistä ensimmäinen tapahtui 2. päivänä, jolloin hän totesi peipposten saapuneen Viipurin seudulle: ”Kuulin useiden eks. laulua.” Hänen havaintojensa mukaan myös *Certhia familiaris* on puistossa yleinen. 11. päivänä Martti näki Viipurissa ensimmäisen västäräkin ja 15. päivänä sellaiset muuttolinnut kuin *Pratincola rubetra* ja *Larus ridibundus*.

Huhtikuun 17. päivänä tehdyn Monrepon retken jälkeen hän kirjoitti: ”Lepät ja pajut kukkivat, tuomen silmut ovat viheriät, heisipuun silmut ovat osaksi jo puhjenneet.” Muuttolinnuista hän mainitsi nähneensä seuraavat kolme: *Turdus pilaris*, *Turdus iliacus* ja *Erithacus rubecula*. Sitten hän lisäsi: ”Näin myös tikliparin ja samoin pyrstötiaisparin. On kenties odotettavissa, että nämä linnut pesivät puistossa.”

Laskelmieni mukaan Martti Sydänheimo ehti käydä asevelvollisuusaikanaan Monrepossa yksitoista kertaa.

Siviiliin

Vuoden 1878 asevelvollisuuslaki määräsi, että asevelvollisuusaika oli kolme vuotta. Hyvän peruskoulutuksen saaneet saivat tästä kuitenkin lyhennyksen. Kansakoulun käyneille sotilaaksi oppimiseen riitti kaksi vuotta ja ylioppilaille yksi vuosi.

Juuri itsenäistyneitä valtioita vaivaa yleensä pula pätevistä virkamiehistä, ja kuten olemme edellä huomanneet, vapaussodan jälkeinen Suomi ei ollut mikään poikkeus pitkästä autonomiakaudesta huolimatta. Armeijan päällystöpulan vuoksi ylioppilaspojat koulutettiin pikavauhtia aliupseereiksi ja lain määräämä yhden vuoden palvelusaika venyi heidän kohdallaan pitemmäksi. Martti Sydänheimon asevelvollisuusajaksi tuli noin puolitoista vuotta.

Tarkemmin katsoen selviää kuitenkin kiintoisa yksityiskohta: tuosta ajasta hän ei ollut Viipurin kaupungissa kuin yhden vuoden. Tämä johtui kahdesta seikasta, Perkjärven ampumaleireistä ja hänelle myönnetystä pitkistä lomista. Kahtena kesänä – 1919 ja 1920 – leirit kestivät yhteensä yli neljä ja puoli kuukautta, ja kaikki hänen saamansa lomat yhteenlaskien hän oli niiden takia poissa Viipurista 58 vuorokautta eli käytännössä kaksi kuukautta.

Yksi lomista oli kaikille vapaussodassa suojeluskuntaan kuuluneille myönnetty 25 vrk:n loma tai oikeammin asevelvollisuusajan lyhennys, ja kun siihen yhdistettiin opintoloma ja nämä sijoitettiin sotaväkijän loppuun, Martti pääsi siviiliin paljon odotettua aikaisemmin.

Yleisesti vielä asevelvollisista aliupseereista. Heidän asemansa KTR 2:ssa näyttää olleen varsin vahva ja koulutuksessa keskeinen. Tykistövahtimestarit ja kersantit toimivat mm. päivystävinä upseereina rykmentin esikunnassa sekä monissa harjoituksissa ja paraateissa jaosjohtajina.

Marttikin saattoi Viipurissa elää herroiksi, ja nimenomaan mahdollisuus ratsastaa patterin hevosilla antoi tilaisuuden hieman ”maffailla”. Tätä nuorukaiset käyttivät kernaasti hyväkseen. Lokakuun 24. päivänä 1919 ja maaliskuun 7. päivänä 1920 päiväkirjassa on merkinnät ratsastusretkistä, jotka hän oli Kuivalaisen kanssa tehnyt

Viipurin ympäristöön. Elokuussa 1920 hän eräänä iltana ratsasti Tienhaaraan tapaamaan kirkkoherra Juuso Arran perhettä, äidinpuoleisia sukulaisia.

Entä Suomen armeijan upseerikoulutus? Tässä kohdinkin tilanne oli huolestuttava, koska suunnitelmat olivat vielä herrojen pöydillä ja informaatio joukko-osastoihin vaillinaista, jopa harhaanjohtavaa.

Lokakuun 23. päivänä 1919 päiväkäskyssä kehoitettiin kaikkia niitä ylioppilaita jotka halusivat suorittaa reservivänrikin tutkinnon ilmoittautumaan neljän päivän kuluttua divisioonan esikunnassa. Mutta kun hrat ylioppilas-aliupseerit sitten ilmoittautuivat siellä, tutkijat eivät olleetkaan tulleet paikalle. Seuraavana päivänä kello puoli kolmelta innokas joukko oli uudelleen koolla, mutta nyt kävi selville että tentti oli tarkoitettu vain sellaisille ylioppilaille, jotka olivat suorittaneet koko asevelvollisuutensa.

Pettyneet pojat poistuivat esikunnasta, mutta eivät menneetkään kasarmeihin, vaan jäivät kaupungille. Martti kertoi käyneensä parin toverin kanssa Viipurin linnan tornissa ja sen jälkeen tutkimassa ”Pässinlinnaa” ja eräitä muita vanhoja rakennuksia sekä ”ikivanhoja valleja kaupungin ympärillä”.

Tammikuun lopussa 1920 Martti luopui garnisoonikirjaston hoitajan toimesta, koska oli tullut määrätyksi Haminassa helmikuun alussa alkavalle upseerikurssille, Mutta tämäkin peruutettiin kun Haminassa riehui espanjantauti-epidemia.

Ei kestänyt montakaan päivää, kun kasarmille levisi huhu että nyt upseereiksi koulutettavat joutuisivat syksyllä joksikin aikaa vakinaiseen palvelukseen. Ajatus opintojen lykkääntymisestä taas kerran pelästytti Martin pahanpäiväisesti ja hän riensi anomaan patterinpäälliköltä, että komennus peruttaisiin ja näin tapahtuikin.

Ensimmäinen Haminan kurssi alkoi helmikuussa 1920 kolmisen viikkoa myöhässä, ja Martti Sydänheimo ei todellakaan ollut sinne matkustaneiden tykkimiesten joukossa.

Hänen sotilasuransa jatkui silti onnekaissa merkeissä, ja seuraavana kesänä hänet Perkjärven leirillä ylennettiin tykistövahtimestariksi.

Keväällä ennen leiriä hän oli kiihdyttänyt lukemistahtinsa äärimmilleen. Jo aikaisemmin Viipuriin hankitut kurssikirjat olivat ahkerassa käytössä kaupunginkirjastossa. Ynnäämällä kaikki päiväkirjamerkinnot siellä käynneistä saamme hämmästyttävän tuloksen: asevelvollisuusaikanaan Martti Sydänheimo kävi Viipurin kaupunginkirjastossa 79 kertaa.

Kesän 1920 leirin jälkeen siviiliin lähtö oli aivan ovella, mutta hra vahtimestarin palvelus Viipurissa jatkui tiukantuntuisena ihan viime päiviin asti. Syyskuun 4. päivän aamuna koko patteristolla oli yllättäen kenttäharjoitus, johon Martti osallistui jaosjohtajana. Illalla kaupungilla oli suuri juhla, kun viipurilaiset olympiavoittajat saapuivat kaupunkiin. Seuraavana päivänä hänet vielä määrättiin rykmentin päivystävän upseerin apulaiseksi. Komennus kesti tasan vuorokauden, ja heti vapauduttuaan hän puolelta päivin kiirehti kaupungille ostoksille.

Syyskuun 7. päivänä hän vihdoinkin liikkui kaduilla siviilipuvussa. Viimeiseksi asevelvollisuusajan merkinnäksi vihkoon tuli lause: ”Illalla klo 11.10 junassa lähdin lomalleni nyt ensi aluksi kotiin.”

1920. HUHTIKUU.

päivystävänä upseeriksi.
26 p: nä Viipurissa. Lohkeinen
sää; ei selkeätä. - Päivystyk-
seni loppui klo. 11 ap. - Ostin
10:25 maksavan rikkunaruu-
den potkuripallopelissä rikko-
mani ruudun rajaan. - Lähe-
tin äidille onnittelevortin
ja Samulle kirjeen.

27 p: nä Viipurissa. Enimmäk-
seen kaunis, jot. lämmin
sää. - I. kaup. kirjastossa.

28 p: nä Viipurissa. Kaunis ja
lämmin sää; p. sadetta.
- Huomisen paraatin takia
oli a. rykmentin koeparaati
ja ap. ajoharjoitus patterilla.
Minä toimin patterin 2: va-
joajohdajana.

29 p: nä Viipurissa. Kauniin
puoleinen sää. - Viipurin
valloituksen 2: sen vuosipäi-
vän johdosta oli p. solavaan

Kuka oli Martti Tertti?

Martti Tertti syntyi Helsingissä 4.3.1898 pappisperheeseen. Käytyään alkeiskoulun hän aloitti Suomalaisen normaalilyseon syksyllä 1908. Tästä koulusta hän tuli myös ylioppilaaksi 1916 ja kirjoittautui Helsingin yliopiston ”maanviljelys-taloudelliseen” tiedekuntaan vakaana aikomuksenaan suorittaa mahdollisimman pian metsänhoitajan tutkinto. Aivan täyspäiväisesti hän ei kuitenkaan pystynyt jatkamaan opintojaan, kun joutui toimeen tullakseen menemään töihin Rautatiehallituksen kamreerikonttoriin vt. kirjanpitäjäksi.

Vuosien 1917-1918 tapahtumat katkaisivat kuitenkin opinnot ja syksyllä 1918 uudelleen alkanut uurastus päättyi kevättalvella sotaväkeen menoon.

Monien vaiheiden jälkeen hän suoritti metsänhoitajan tutkinnon 9.2.1923. Kahdeksan vuotta myöhemmin hänestä tuli maatalous- ja metsätieteiden kandidaatti ja lisensiaatti, seuraavana vuonna 1932 tohtori.

Talvisodan syttyessä 1939 Martti Tertti oli jo seitsemättä vuotta hoitanut Helsingin yliopiston metsänhoitajan (apulaisprofessorin) virkaa. Lokakuussa hän reserviin kuuluvana tykistövääpelinä oli ilmoittautunut vapaaehtoisena sotapalvelukseen. Hänet oli määrätty valistusupseerikurssille ja niiden loputtua pääesikuntaan luutnantin vakanssilla olevaksi sotilasvirkamieheksi.

Hän ehti palvella Helsingissä viisi viikkoa ja sitten Mikkelin päämajassa saman verran, kun joutui vuoden 1940 loppiaisaaton suureen pommitukseen ja sai siinä surmansa.